

CHOREUTIS NEMORANA (HÜBNER, 1799) A GRACILLARIA LORIOLELLA (FREY, 1881) – DVA NOVÉ DRUHY MOTÝĽOV PRE FAUNU SLOVENSKA**Andrej Lendel**

Koreničova 3, 811 03 Bratislava, Slovakia; andrej.lendel.1980@gmail.com

KEY WORDS

Lepidoptera
Choreutidae
Gracillariidae
Choreutis nemorana
Gracillaria loriolella
faunistic records
Slovakia

ABSTRACT

Two species, *Choreutis nemorana* (Hübner, 1799) and *Gracillaria loriolella* (Frey, 1881), are added to the Slovak fauna of Lepidoptera. The species have been found in the westernmost part of Slovakia in Centnáz (Malacky env.), later in another places in the country. The moths, larva, pupa and exuvia of *Choreutis nemorana* are illustrated.

ÚVOD

Choreutis nemorana (Hübner, 1799) patrí do čeľade Choreutidae. Na Slovensku táto čeľaď zahŕňa 8 druhov (Pastoralis et al. 2013), ktoré žijú väčšinou nenápadne na bylinách, viaceré z nich v horských oblastiach. Výnimkou je *Ch. pariana* (Clerck, 1759), ktorá žije na jabloniach (*Malus* spp.). Je u nás jediným zástupcom rodu *Choreutis* a je novoobjavenému druhu habituálne a bionomicky najviac podobná. *Ch. nemorana* žije na listoch figovníkov (*Ficus carica*). Hoci väčšinou napáda len solitérne a opustené stromy, v počte niekoľkých húseníc na jeden strom a pri konzumácii preferuje listy, niekedy, za špecifických podmienok, môže dôjsť k defoliácii stromov, poškodeniu plodov a k ekonomickým stratám. Druh sa v ostatných rokoch rýchlo šíri na sever a predstavuje potenciálnu hrozbu pri pestovaní fíg.

Gracillaria loriolella (Frey, 1881) z druhovo početnej čeľade Gracillariidae má zastúpenie vo viacerých krajinách Európy a západného Palearktu, no prevažne ide o ojedinelé nálezy. V článku sa zmieňujem o viacerých z nich. Pripájam literárne poznatky o bionómii a živných rastlinách.

**CHOREUTIS NEMORANA (HÜBNER, 1799)
CHOREUTIDAE**

Listomôľka figovníková, obr. 1–6

Malacky, Centnáz [7667], 9. 8. 2015, cca 20 lariev, 31. 7. 2016 cca 15 lariev na figovníku obyčajnom (*Ficus carica*), 31. 7. 2016, 1 ex., A. Lendel, leg., det. & coll.

Hronské Kľačany [7777], 20. 8. 2016, 1 ex., F. Koso-rín leg., det. & coll.

Rozšírenie

C. nemorana je rozšírená hlavne v Stredomorí, kde rastie jej živná rastlina. Bola zaznamenaná v nasledujúcich krajinách: Španielsko (aj Baleárske a Kanárske ostrovy), Portugalsko (aj Madeira), Francúzsko (aj Korzika), Taliansko (aj Sardínia a Sicília), Albánsko, Malta, Rumunsko, Macedónsko, Grécko, Cyprus, Turecko, Bosna a Hercegovina, Chorvátsko, Ukrajina (aj Krym), Švajčiarsko, Nemecko, Rakúsko, Maďarsko, Belgicko, Veľká Británia (aj Gibraltar), Holandsko (Karsholt & van Nieukerken 2013; Lepiforum e.V.). Mimo Európy je rozšírená v severozápadnej Afrike, Malej Ázii, na Kaukaze, Rusku. Ďalšími krajinami výskytu sú Irán, Gruzínsko, Azerbajdžan, Arménsko, Turkmenistan, Uzbekistan a Čína (Danilevsky & Kuznetsov 1973;

Lendel A, 2017. *Choreutis nemorana* (Hübner, 1799) and *Gracillaria loriolella* (Frey, 1881) – two Lepidoptera species new to the fauna of Slovakia. *Folia faunistica Slovaca* 22: 1–5.

[in Slovak, with English abstract]

Received 17 January 2017

Accepted 20 January 2017

Published 25 January 2017

Diakonoff 1986). V strednej Európe bola zaznamenaná len za posledné roky, hoci figovníky tu rástli na xerothermných stanovištiach, pri vinohradoch a záhradách už dávno predtým. To podporuje teóriu šírenia druhu vplyvom globálneho otepľovania a nie importáciou spolu s rastlinami. Z nálezov na Slovensku je zrejmé, že druh sa sem dostal dvomi ťahmi a to z juhozápadu – z Rakúska a južnou cestou z Maďarska. Je pravdepodobné, že bude postupovať ďalej na sever.

Bionómia

Samičky kladú vajíčka na jar, na hornú stranu listov. Húsenice sa živia listami (príležitostne aj plodmi) figovníkov. Najskôr skeletujú hornú stranu listov, neskôr konzumujú celý list, pričom vytvárajú otvory rôznych veľkostí. Húsenice sa zdržujú na hornej strane listu, kde sú chránené hodvábnym pradivom. Často ohýbajú listový okraj a schovávajú sa v úkryte. Ak sú vyrušené, rýchlo sa pohybujú alebo vylezú z úkrytu a padajú na zem. Dorastajú do veľkosti 15 mm. Sú svetlozelené s dobre viditeľnými čiernymi výrastkami na každom článku. Hlava je žltkastohnedá. Dospelé húsenice sa kuklia tak, že list ohnú dohora, pričom si vyberajú taký list, ktorý pred tým nekonzumovali, alebo sa kuklia na

zemi medzi rastlinnými zvyškami v tuhom čisto bielom hodvábnom zámotku (De Prins et al. 2014). Počet generácii tohto druhu varíruje podľa rôznych autorov v závislosti od nadmorskej výšky a teplotných pomerov. Tak napríklad, vo vysokých Pyrenejach a v Sierra de Madrid majú jednu, nanajvýš dve generácie, zatiaľ čo na juhu v Andalúzii sa húsenice dajú nájsť od mája do októbra. Kuznetsov uvádza tri až štyri generácie v strednej Ázii a Rusku (Gómez de Aizpúrua 1997). Dospelci sa liahnu v júli a auguste a produkujú druhú generáciu v septembri a októbri (De Prins et al. 2014). Aj Christian et al. 2008 a Fazekas 2015 udávajú dve generácie. Prezimuje imágo. Podľa mojich pozorovaní, motýle na lokalite na Záhorí v r. 2016 vytvorili len jednu generáciu. Prvé známky napadnutia listov som v tom roku našiel až koncom júla. Húsenice sa potom dali pozorovať celý august, kedy dochádzalo aj ku kukleniu. Ďalšie mladé húsenice sa na jeseň už neobjavili. Štádium kukly trvalo asi 14 dní. Imágo, ktoré vykazovalo dennú aktivitu, bolo na lokalite pozorované 31.7. Jedinec poletoval okolo 18. hodiny za zamračeného počasia a sadal si na listy figovníka. Za zmienku stojí fakt, že figovník predchádzajúcu zimu sčasti vymrzol a jeho vegetačné obdobie sa oneskorilo.

Obrázok 1. *Choreutis nemorana* – húsenica s požerkom, Malacky, Centnúz 31. 7. 2016.

Obrázok 3. *Choreutis nemorana* – list so zámoťkom, Malacky, Centnúz.

Obrázok 2. *Choreutis nemorana* – dospelá húsenica, Malacky, Centnúz.

Obrázok 4. *Choreutis nemorana* – odhalený zámoťok s kuklou, Malacky, Centnúz.

Výskyt druhu bol preukázaný aj na inom mieste Slovenska – jediný exemplár priletel na svetlo v záhrade v Hronských Kláčanoch 20. 8. 2016, kde boli nájdené aj viaceré požerky na listoch figovníkov (F. Kosorín, písomné oznámenie).

Potenciál škodcu

Väčšinou sa druh považuje za minoritného škodcu, pretože za normálnych okolností neinfikuje plody. Iba zriedkakedy dochádza k takému premnoženiu, že je napadnutý takmer každý list (pozorované v Turecku v r. 1989 (De Prins et al. 2014)). Diakonoff (1986) pripúšťa poškodenie plodov húsenicami druhej generácie. V súčasnosti sa jeho parazitický vzťah prejavuje vo forme defoliácie listov jednotlivých figovníkov, ktoré rastú solitérne v rozličných biotopoch, pričom nepoškodzujú

ovocie na týchto stromoch (Gómez de Aizpúrua 1997). Ja som na Záhorí našiel húsenice len na jednom strome v chatovej osade Centnúz, v r. 2015 asi 20 kusov a v r. 2016 o niečo menej. Figy ostali nedotknuté.

GRACILLARIA LORIOLELLA (FREY, 1881)

GRACILLARIIDAE

Psotka Loriolova, obr. 7–8

Malacky, Centnúz [7667], e.l. 25. 9. 2003, 1♂ 1♀, larvæ: *Fraxinus excelsior*, leg., det. & coll. A. Lendel

Malacky, Centnúz [7667], 8. 8. 2015, 1♂, leg., det. & coll. A. Lendel

Podunajská rovina, Galanta, 116 m [7771], 19. 8. 2012, 1ex., leg., det. & coll. R. Štefanovič

Šaľa, okolie Váhu [7873], 12. 8. 2015, 1♂, leg., det. & coll. Z. Tokár

Obrázok 5. *Choreutis nemorana* – imágo, Hronské Kláčany, 20. 8. 2016, foto F. Kosorín

Obrázok 7. *Gracillaria loriolella* – imágo, Podunajská rovina, Galanta, 19. 8. 2012, foto R. Štefanovič

Obrázok 6. *Choreutis nemorana* – vypreparovaný jedinec s exúviou, Malacky, Centnúz, e. l. 24. 8. 2015, rozpätie krídel: 13,5 mm.

Obrázok 8. *Gracillaria loriolella* – vypreparovaný jedinec, Malacky, Centnúz, e.l. 25. 9. 2003, rozpätie krídel: 11,5 mm.

Tento druh ako prvý opísal Frey v r. 1881. Holotyp pochádza zo Švajčiarska, z kantónu Vaud, od mesta Cressier. Pomenovanie dostal po významnom miestnom paleontológovi Percevalovi de Lorient. Neskôr ho opísali s druhovým menom *norvegiella* (Wocke 1893) a *rebeli* (Klemensiewicz 1896), no časom boli tieto mená synonymizované.

Rozšírenie

Napriek tomu, že druh sa uvádza z viacerých krajín Európy a západného Palearktu, je jeho rozšírenie len málo známe a jeho nálezy sú ojedinelé. Podľa dostupných internetových portálov (Karsholt & van Nieukerken 2013; De Prins & De Prins 2010; Lepiforum e.V. 2005) bol výskyt tohto druhu preukázaný v nasledujúcich krajinách: Švajčiarsko (Frey 1881), Nórsko (Wocke 1893), Ukrajina (Klemensiewicz 1896), Česká republika – Morava (Zimmermann 1926; Šumpich 2011), Čechy (Liška et al. 2000), Francúzsko (Rehous 1933), Rusko – európska časť (Danilevsky & Kuznetsov 1973), Maďarsko (Szűcs 1975), Poľsko, Moldavsko, Rakúsko, Nemecko (Derra et al. 2011), Španielsko a Portugalsko (Laštůvka & Laštůvka 2011). Mimo Európy bol nájdený v Turkmenistane a Tadžikistane.

Bionómia

Z doložených údajov výskytu imága medzi mesiacmi máj a september sa dá predpokladať, že motýľ vytvára v priebehu roka dve generácie. Obýva okraje teplých nížinných lužných lesov, aleje, lesné svetliny s výskytom jaseňa (*Fraxinus* sp.), ktorý je živnou rastlinou húseníc. Corley et al. (2013) v Portugalsku uvádzajú *Fraxinus angustifolia* (Kuznetsov & Baryshnikova 1998), *Fraxinus potamophila* = *sogdiana* (Šumpich 2011), *Fraxinus excelsior* (Liška et al. 2000) a *Fraxinus* sp. Na Slovensku som húsenice našiel v r. 2003 na *Fraxinus excelsior*. Lokalita Centnáz sa nachádza pri vode, na okraji lužného lesa, s prevahou jeľše lepkavej (*Alnus glutinosa*), vrby bielej (*Salix alba*), javora poľného (*Acer campestre*) a spomenutého jaseňa. Húsenice najskôr mínujú list. Keď sú väčšie, vytvoria si v ňom pomocou pradiava priestrannú dutinu, kde sa ukrývajú. Kuklia sa v belavom zámotku. V r. 2015 som na uvedenej lokalite prilákal na UV svetlo 1 ♂. Na Slovensku, pri Galante a Šali, boli ulovené ešte dva exempláre.

POĎAKOVANIE

Ďakujem Františkovi Kosorínovi, Rolandovi Štefanovičovi a Zdenkovi Tokárovi za ich faunistické údaje a poskytnuté fotografie.

LITERATÚRA

Christian E, Deutsch H, Huemer P, 2008. Der Feigen-Spreizflügel Falter *Choreutis nemorana* (Hübner, 1799) setzt sich in Österreich fest (Lepidoptera: Choreutidae). Beiträge zur Entomofaunistik 9: 178–180.

- Corley MFV, Merckx T, Marabuto EM, Arnscheid W, Maravalhas E, 2013. New and interesting Portuguese Lepidoptera records from 2012 (Insecta: Lepidoptera), SHILAP, Revista de Lepidopterologia 41: 449–477.
- Danilevsky AS, Kuznetsov VI, 1973. A review of the Glyphipterygid moths of the genus *Hemerophila* Hb. (Lepidoptera, Glyphipterygidae) of the fauna of the USSR. Trudy Russkago Entomologicheskago Obshchestva 56: 8–17.
- De Prins J, De Prins W, 2010. Global Taxonomic Database of Gracillariidae. <http://www.gracillariidae.net/species/show/1785>, retrieved on 15. 1. 2017
- De Prins W, Bagnée J-Y, Georis A, Spornonck R, Spornonck Ra, 2014. *Choreutis nemorana* (Lepidoptera: Choreutidae) well established in Belgium. Phegea 42 (2): 29–32.
- Derra G, Fuchs G, Keller R, Lichtmannecker P, Wolf W, 2011. Neue Ergebnisse in der bayerischen Kleinschmetterlingsfaunistik – 2. Beitrag (Insecta: Lepidoptera). Beiträge zur bayerischen Entomofaunistik 11: 1–8.
- Diakonoff A, 1986. Glyphipterigidae auctorum sensu lato. Microlepidoptera Palaearctica 7: 436.
- Fazekas I, 2015. A füge-levélmoly [*Choreutis nemorana* (Hübner, 1799)] egy adventív faj Magyarországon, *Choreutis nemorana* (Hübner, 1799) a adventive species in Hungary (Lepidoptera: Choreutidae). Microlepidoptera.hu 8: 3–10.
- Frey H, 1881. Nachträge zur Lepidopteren-Fauna der Schweiz. Mitteilungen der Schweizerischen Entomologischen Gesellschaft 6 (4): 143–147.
- Gómez De Aizpúrua C, 1997. Nota sobre *Choreutis nemorana* (Hübner, 1799) (Lep. Choreutidae), parásito de las higueras (*Ficus carica*). Boletín de Sanidad Vegetal, Plagas 23: 237–240.
- Karsholt O, Nieukerken EJ, 2013. Choreutidae. Fauna Europaea Version 2.6.2. http://www.fauna-eu.org/cdm_dataportal/taxon/1a4a7375-2b82-4216-af68-4944556bf124, retrieved on 15. 1. 2017.
- Klemensiewicz S, 1896. Über eine neue europäische Gracillaria Art. Verhandlungen der kaiserlich-königlichen zoologisch-botanischen Gesellschaft in Wien 46 (2): 212–213.
- Kuznetsov VI, Baryshnikova SV, 1998. Brief Catalogue of the mining moths of the fam. Gracillariidae (Lepidoptera) of Russia and adjacent countries. Proc. zool. Inst. Russ. Acad. Sc. 274: 1–60.
- Laštůvka A, Laštůvka Z, 2011. New records of Nepticulidae and Gracillariidae from the Iberian Peninsula (Insecta: Lepidoptera). SHILAP, Revista de Lepidopterologia 39: 379–387.
- Lepiforum e.V., 2005. Bestimmungshilfe für die in Europa nachgewiesenen Schmetterlingsarten. http://www.lepiforum.de/cgi-bin/lepiwiki.pl?choreutis_nemorana; retrieved on 15. 1. 2017
- Liška J, Laštůvka Z, Elsner G, Elsner V, Vávra J, Dufek T, Gregor F, Janovský M, Jaroš J, Laštůvka A, Marek J, Petrů M, Skyva J, Šumpich J, 2000. Faunistic records from the Czech Republic – 101. Lepidoptera. Klapalekiana 36: 161–169.
- Pastoralis G, Kalivoda H, Panigaj L, 2013. Zoznam motýľov (Lepidoptera) zistených na Slovensku, Folia faunistica Slovaca 18: 101–232.
- Rehous M, 1933. Note sur *Xanthospilapteryx loriolella* Frey. Bulletin de la Société Lépidoptérologique de Ge-

- neve 7 (2): 61–63.
- Szöcs J, 1975. A *Caloptilia loriolella* Frey magyarországi előfordulása. *Folia Entomologica Hungarica* 28 (1): 234.
- Šumpich J, 2011. Motýli Národních parků Podyjí a Thayatal / Die Schmetterlinge der Nationalparke Podyjí und Thayatal. Správa Národního parku Podyjí (Znojmo), 430 pp.
- Vossen P, 2015. Korte mededelingen. Vijgenskeletteer-mot *Choreutis nemorana* (Lepidoptera: Choreutidae) nieuw voor Nederland. *Entomologische Berichten* 75 (3): 118.
- Wocke MF, 1893. *Coriscium norvegiellum*. *Forhandlinger i Videnskabs-Selskabet i Christiania* 13: 52–54.
- Zimmermann F, 1926. III. Nachtrag zur Lepidopteren-fauna von Mähren. *Lotus* 74: 19–28.